

(НИН, 13.11.2008)

У свету је данас скоро 200 држава и више од 70 међународних операција и интервенција чији је циљ стварање или одржавање мира. Само део њих почива на мандату УН. Од почетка деведесетих Запад је све чешће интервенисао у најразличитијим деловима света – од Балкана преко Африке до Азије. Разлог за учесталост је крај конфронтације Истока и Запада: Совјетски Савез као опасни потенцијални противник се распао, због чега је нестала једна од кључних препрека интервенцијама. Многе интервенције су образложене великим моралним разлозима: међународном обавезом да се заштите животи и људска права. Време је да се са тим темељно критички суочимо.

Један од разлога за моју скепсу је што део интервенција није уследио само из хуманитарних, већ и из политичких разлога. Политички мотив, додуше, може да се покрије хуманитарним или међународноправним плаштом: али политика остаје – и брзо се умешају политички и империјални инстинкти. Сумњу буди и питање да ли је мноштво хуманитарних интервенција донело и мноштво успеха. Неки од најочигледнијих примера неуспеха видни су у источној Африци: Руанда, Бурунди и Сомалија. Трећи аспект је што интервенције које су морално оправдане или чак неопходне, изостају јер то не би било у интересу једне велике силе – или би захтевало превелико ангажовање. Интервенише се тамо где се неће наићи на превелик отпор. Али тамо где се отпор ломи војном силом, често у највећој мери пати недужно становништво – Ирак, Авганистан или бомбе на отворени град Београд представљају врло поучне примере. А где се очекује жесток отпор, радије се одустаје од интервенције. Све у свему, због великог броја интервенција, чини ми се да је реч о глобалном опортунизму.

Свака војна интервенција сусреће се са фундаменталним приговором да је принцип немешања у унутрашње ствари суверене државе срж међународног права. Уосталом, то већ 350 година, од Вестфалског мира, теоретски признаје већина влада и државника, а од 1945. то је записано и у Повељи УН. Постоје изузеци кад принцип суверенитета мора да се прекрши: Хитлерово убијање пољских Јевреја био би такав случај. Али изузетак не сме да постане правило. Ми Немци, с обзиром на нашу историју у XX веку, имамо ваљане разлоге да будемо уздржани при учешћу у војним интервенцијама.

У принципу мора да важи правило да не смемо да преузимамо задатке за које немамо довољно својих средстава. Наша средства – то је пре свега Бундесвер. Он је обучен и

опремљен за одбрану Немачке од напада непријатеља. Бундесвер није припреман да изиграва сеоског судију негде у Азији. Енглеска војска је то научила у Индији и другим местима у викторијанском краљевству – ми Немци нисмо. Ми се трудимо да то научимо за Авганистан, с муком смо учили у Босни и на Косову. Све у свему, данас смо спремни да преоптеретимо капацитете наших снага.

Досад није вођена озбиљна јавна дебата о немачком учешћу у војним интервенцијама, а нарочито је недовољна парламентарна дебата. Мислим да дебата треба да се покрену, па и са резултатима који нису охрабрујући за владу. Бундесвер је ипак војска којом командује парламент! Када смо 1955/56. из основа променили закон како бисмо потпуно уградили Бундесвер у структуру наше демократије, парламент је створио оквире за војску, а не влада Аденауера. Пре би се могло рећи да се то десило против Аденауерове воље. Интервенције у Босни и на Косову, и учешће у интервенцији у Авганистану, нису од почетка биле одлуке парламента; а без одлуке Бундестага ниједан немачки војник не може да се ангажује у иностранству. Сад се чује да из солидарности са НАТО-ом морамо да учествујемо у војним интервенцијама. Овај аргумент се боље уклапа у Сагу о Нибелунзима него у стварност.

Наиме, Северноатлантска алијанса је била и остала одбрамбени савез, а не савез за трансформацију света. Све док НАТО буде одбрамбени савез, његово постојање ће бити пожељно. Али ми не би требало да учествујемо у претварању НАТО у инструмент за трансформацију страних држава, иако то неки политичари представљају као израз одговорности светске политике. Тамо где је реч о светској политичкој одговорности, мора да се провери који су прави мотиви.

Нема сумње, светска политичка одговорност постоји. То на пример показује садашња финансијска криза. Кад наши суседи и партнери нешто очекују од нас, онда морамо пажљиво да испитамо та очекивања; и док год сматрамо да су она исправна, морамо да покушавамо да их задовољимо. Ипак, не видим разлог да испуњавамо жељу Америке за доминацијом у НАТО и да учествујемо у ирачком рату. Била је то једна од две исправне одлуке канцелара Шредера – да не учествује у рату у Ираку (друга је била агенда 2010). Одлука је међународноправно оправдана, а и у интересу је Немачке. Нисмо морали да се обазиремо на оно шта савезници у Америци, Енглеској или Пољској од нас очекују. Не смемо да дозволимо да НАТО постане нека врста надвлада. Али НАТО је постао стратешки инструмент пре свега Американаца, и то нарочито после 1991.

Од 1823. године Монроова доктрина је цењени принцип америчке спољне политике. Прописује две ствари: да Европљани држе руке даље од Северне и Јужне Америке, и да се Американци не интересују за Европу. Прва половина Монроове доктрине важи и данас: Американци не желе да Европљани, Руси, Кинези или било ко врши утицај на амерички континент. Али друга половина доктрине је прерасла у своју супротност. Сједињене Државе уз помоћ НАТО претендују на водећу улогу у Европи. А “Европу” дефинишу као “испружену”.

Идеја да Украјина и Грузија постану чланице НАТО потиче из САД. Према писању америчких новина, од пресудног значаја за то су људска права. Али ако читате

“неоконзервативног” стратега Роберта Кејгана, онда се препознају империјални мотиви у позадини те идеје.

Треба подсетити да је НАТО у оквиру у којем и ми учествујемо у мисији у Авганистану производ Северноатлантског споразума. Споразум је у члану 6 повукао јасне географске границе. Због тога се нас није тицао сукоб Аргентине и Енглеске око Фокландских острва. Слично важи данас за сукоб Русије и Грузије. Балкан је, додуше, део Европе, али повод за војну интервенцију Запада није напад на чланицу НАТО већ крвави распад југословенске државе. С друге стране, Балкан је још увек – од времена римског цара Марка Аурелија – немиран део Европе око којег су се стално водиле борбе; било би чудо када би сутра тамо завладао вечити мир. Наша одлука може само да буде уздржаност приликом преузимања обавеза.

Западна интервенција јесте окончала крвопролиће на Балкану, али само док тамо буду стране мировне снаге, међу њима и Немци. Ако би се оне повукле, ситуација не би могла да се посматра с истим оптимизмом.

Релативно је лако војно интервенисати, али уопште није лако повући се а да за собом не оставите хаос – то се види у Ираку, на Косову и у Босни. Видеће се и у Авганистану. Данас нико не говори да Косово треба напустити – и то с разлогом; ни ја не бих донео такву одлуку. Ако желимо да одемо, то морамо веома пажљиво и дугорочно да планирамо како би после нас владали уређени односи. Ако након тога уследе убиства и насиље, интервенција је била погрешна. Пошто би такво признање било непријатно, радије се остаје. У случају Косова и Босне, свесни смо тешког пропуста – да је интервенција под плаштом хуманитарног деловања представљала кршење Повеље УН са становишта међународног права (а учешће Немачке је представљало кршење Уговора два плус четири који је основа за наше поновно уједињење). Са овом грешком морамо сви да живимо.

УН и Савет безбедности не могу да присиле ниједну државу да учествује у војној интервенцији; не могу ни министарски савет Северноатлантске алијансе или генерални секретар НАТО. Али Савет безбедности УН је 2001. могао да да легитимитет интервенцији у Авганистану, јер је тамо очигледно базу имала терористичка Ал каида, која је напала Америку и која делује широм света. Међутим, тада нису утврђени начин, обим и временско трајање интервенције.

Чињеница је да је америчко руководство имало само ограничену представу о ситуацији у Авганистану. Није знало да су на северу земље планине високе 3.000 и 4.000 метара, са дубоко усеченим долинама. Није било свесно чињенице да тамо многи народи и још више племена стотинама година уче да живе једни поред других, да се исламским Авганистаном као државом не може владати и да су стране силе више пута због тога интервенисале. Најмудрији интервенционист је био Александар Велики; у земљу је стигао са запада, из данашњег Ирана, прешао преко Киберпаса на истоку и вратио се. Енглези су тамо већ два пута извукли дебљи крај, са више десетина хиљада погинулих енглеских и индијских војника; и Совјети су лоше прошли. Данас се интервенише трупама које чине само трећину совјетске окупационе војске.

Ал каида је дуго присутна на територији такође исламског Пакистана. Али пошто Пакистан има пет или шест пута више становника него Авганистан и атомско оружје и ракете, ниједан разуман човек не помишља да тамо интервенише. У Авганистану се и даље воде борбе – углавном против талибана. А број герилаца и терориста расте.

Само у изузетним случајевима је борба против терориста војним средствима успешна. Исламски тероризам је због западне политике нашао подстрек у више исламских земаља. Њему се не може стати на пут војним средствима. Пре се треба надати да би мудар и респектабилан однос према исламским народима и државама могао да утиче на његово слабљење.

Уз сву садашњу забринутост за нас Европљане, вишедеценијски конфликт Израела и његових арапских суседа важнији је од сукоба на Хиндукушу и на Кавказу или спор око наводно намераваног атомског наоружавања Ирана или даљег проширивања НАТО. Ако дође до општег сукоба цивилизација Запада и исламом прожетог дела света, изазваног терористима или деловањем влада укључених у то, онда бисмо ми Европљани патили много више него људи у Њујорку, Даласу или Калифорнији. Зато упорно морамо да се боримо против тога да Запад буде неповерљив и одбојан према великом броју муслиманских народа и држава.

Али оно што се нарочито тиче нас Немаца је однос према нашим суседима. Са изузетком Русије, Кине или Бразила, ми имамо више непосредних суседа него било која држава на свету. Све ратове у претходним вековима водили смо против наших суседа. Централни положај Немачке нам задаје задатак да имамо добросуседске односе у већој мери него други. Да живимо на острву као Енглези скоро да не би требало да негујемо добросуседске односе. Да живимо на полуострву као Шпанци, имали бисмо само два суседа. Али ми имамо девет непосредних суседа, међу којима су нарочито важни Французи и Пољаци: а треба поменути и нешто удаљеније Русе, Енглезе, Италијане и Швеђане. Ту за нас Немце лежи константан и невероватно тежак задатак.

Односи Француза и Немаца су запањујуће добри, али не и до краја учвршћени. Односи Холанђана и Немаца нису без проблема, као ни односи Данаца и Немаца. Са Пољацима и Чесима немамо баш најбоље односе. И на крају овог века наши суседи биће Пољаци; они ће и даље говорити пољски, неговаће своју историју и књижевну традицију, Чеси своју, а ми Немци своју. Надам се да ћемо добро живети једни с другима. Добри односи са нашим суседима су за нас Немце много важнији од учешћа у конфликтима на Кавказу, Хиндукушу или на Тибету.

У свету постоје проблеми које ми не можемо да решимо. То важи за политику и за стратегију. Решиве проблеме треба да решимо ако смо за то кадри. Нерешива питања треба да оставимо по страни.

(Аутор је бивши немачки канцелар)